

Szegedi Tudományegyetem
Gazdaságtudományi Kar
Közgazdaságtani Doktori Iskola

Gébert Judit

Helyi gazdaságfejlesztés a képességszemlélet alapján

Doktori értekezés tézisei

Témavezetők:

Dr. Farkas Beáta
Intézetvezető egyetemi tanár
SZTE Gazdaságtudományi Kar
Pénzügyek és Nemzetközi Gazdasági
Kapcsolatok Intézete

Dr. Málóvics György
Egyetemi docens
SZTE Gazdaságtudományi Kar
Kutatóközpont

Szeged, 2015

1. Bevezetés	3
2. A dolgozat felépítése és a kutatás módszere	4
2.1. Képességszemlélet bemutatása.....	4
2.2. A helyi gazdaságfejlesztés elmélete	6
2.3. Képességszemlélet alapú elemzési keret	7
2.4. Esettanulmányok elemzése.....	10
3. Főbb eredmények, tézisek	14
4. Tézisfüzet hivatkozásai	18
5. A szerző témakörben megjelent publikációi	19

1. Bevezetés

Mindenki ismer olyan helyi gazdaságfejlesztési projekteket, amelyek eredménye erősen megkérdőjelezhető. Ilyenek a sebtében felhúzott irodaházak, amelyek aztán üresen konganak, vagy a kialakított öntözőrendszer, amelyet a helyi lakosság lerombol. Vannak olyan fejlesztési projektek is, amelyek hatása összetettebb: felépül ugyan a bevásárlóközpont, de elszívja a belvárosi kereskedők forgalmát, felépül az ipari park, azonban nem teremt új munkahelyet.

Ezekből a jól ismert jelenségekből kiindulva, disszertációmban olyan kérdésekre próbálok meg választ találni: hogyan ítélné meg egy helyi gazdaságfejlesztési projekt sikeressége, miért sikerülnek félre egyes helyi gazdaságfejlesztési projektek, és mit tehetnek a helyi szereplők, hogy sikeressé tegyék ezeket a projekteket?

Dolgozatom kiindulópontja a helyi gazdaságfejlesztés elmélete. A Világbank meghatározása szerint: „a helyi gazdaságfejlesztés célja az adott térség gazdasági teljesítményének és valamennyi ott élő életminőségének javítása” (Swinburn et al. 2006). Erre épül a helyi gazdaságfejlesztés versenyképesség alapú stratégiája, mely szerint a helyi gazdaságfejlesztés *célja* az életminőség növelése, *eszköze* a versenyképesség, *alapja* pedig a helyi vállalatok versenyelőnyeinek a megerősítése (Bajmócy 2011).

E megközelítés több hiányossággal is küszködik. Először: semmit nem mond arról, hogy mit jelent a helyi lakosok számára az életminőség, vagy jól-lét, holott a közgazdaságtan másik részdiszciplínája – a jóléti közgazdaságtan – részletesen elemzi az életminőség, illetve a jó élet fogalmát. Másodsor: egyértelmű pozitív kapcsolatot feltételez a reáljövedelem növekedése (vagy újabban: a globális versenyben való helytállás képessége) és a jól-lét között, noha azt az ökológiai közgazdaságtan erősen megkérdőjelezi.

E két hiányosságot kiküszöbölendő, disszertációmban először a jól-lét fogalmának igyekszem *szubsztantív* meghatározását adni, és e fogalomra alapozva próbálom felépíteni a helyi gazdaságfejlesztés stratégiáját. Az általam kiválasztott jól-lét koncepció az Amartya Sen nevéhez köthető *képességszemléletből* ered, mely szerint az emberi jól-lét az emberek számára elérhető tényleges lehetőségekből tevődik össze (Sen 1999).

Ezt követően a seni képességszemlélet alapján egy elemzési keretet állítok fel. Ennek segítségével egyrészt lehetővé válik helyi gazdaságfejlesztési projektek értékelése, másrészt rá tudunk mutatni arra, mely társadalmi, gazdasági, környezeti tényezők játszanak közre egy helyi gazdaságfejlesztési program kivitelezése során.

Disszertációm újdonságértékét a következőkben látom:

(1) A képességszemléletnek elenyésző a magyar szakirodalma, ezért újdonságértékű a téma magyar nyelvű szakirodalmi összefoglalója. A magyar szakirodalom terminológiája sok esetben pontatlan, nehézkes, néhol egyenesen félrevezető. Ezért disszertációmban arra is kísérletet teszek, hogy tisztázzam az elmélet kulcsfogalmait és világos magyar terminológiát állapítsak meg.

(2) Ahogy említettem: a helyi gazdaságfejlesztés versenyképesség alapú modelljeinek szakirodalma nem reflektál más közgazdasági tudományterületek eredményeire az emberi jóléttel kapcsolatban. Ezért disszertációmban újdonságértékű, hogy megpróbálok összehangolni az eddig egymásra nem reflektált szakirodalmakat.

(3) Disszertációmban olyan esettanulmányokat dolgozok fel, melyek alacsony jövedelmű országok helyi fejlesztéseit elemzik a képességszemlélet szemszögéből. Habár ezek az esettanulmányok a képességszemlélet fogalmi eszköztárát használják, részben eltérő módszereket alkalmaznak, és nem veszik figyelembe egymás eredményeit. Ennélfogva az esettanulmányok *metaelemzése* a helyi döntéshozatal számára is releváns lehet. Amennyire tudom: az esettanulmányok metaszintű összevetését még senki nem végezte el.

(4) A képességszemlélet szakirodalmában igen gyakori az alacsony jövedelmű országokról szóló elemzés, de tudtommal még senki nem alkalmazta a képességszemléletet magasabb jövedelmű országok helyi gazdaságfejlesztési projektjeinek elemzésére. Így a disszertációmban előadott elemzési keret és annak empirikus alkalmazása is új eredménynek tekinthető.

2. A dolgozat felépítése és a kutatás módszere

Disszertációm négy nagyobb részből áll: „A képességszemlélet bemutatása”, „A helyi gazdaságfejlesztés elmélete”, „Képességszemlélet alapú elemzési keret” és „Esettanulmányok elemzése”.

2.1. Képességszemlélet bemutatása

Disszertációmban a bevezetést követően szakirodalmi összefoglalót nyújtok a képességszemléletről. Először az képességszemlélet legfontosabb fogalmait tisztázom, nevezetesen a tevékenység/létállapot és a képesség fogalmát (Sen 1999). A „tevékenység/létállapot” (*functionings*) kifejezés azokra a tevékenységekre és létállapotokra referál, amelyeket az egyén fontosnak tart. Értékes létállapotok lehetnek az olyanok, mint

tanulnak vagy jóltáplálnak lenni, és értékes tevékenység lehet a testmozgás vagy a zenehallgatás. A „képesség” (*capability*) kifejezés az egyén bizonyos tevékenységekre/létállapotokra való tényleges lehetőségét jelenti. Például: az egyén képessége az, hogy lehetősége van például a tanulásra vagy a testmozgásra.

Vegyük a biciklizést. Az egyén biciklizésre való képességét több tényező együttes megléte biztosítja. Ilyen tényezők közé tartozik egy bicikli birtoklása, a megfelelő bicikliutak kiépítettsége, az egyén biciklizni tudása stb. E példában a képességszemlélet eszköznek (*means*) nevezi a biciklit és a bicikliutakat, és átváltási tényezőnek (*conversion factors*) az egyén biciklizni tudását, mely által lehetővé válik számára az eszköz használata.

Az alapvető fogalmak meghatározása után azt vizsgálom, hogy a kortárs szakirodalom szerint milyen szerepet tölt be a képességszemlélet a jóléti közgazdaságtanban. Összehasonlítom más jóléti elméletekkel: a haszonelvűséggel, az erőforrások, alapvető javak és alapvető szükségletek koncepcióival. Ennek során amellet érvelek, hogy valamennyi elmélet közül a képességszemlélet a legalkalmasabb az emberi jól-lét megragadására. Összehasonlítom a képességszemlélet irodalmát a képessé tétel (*empowerment*) irodalmával. Habár a seni képesség és a képessé tétel fogalmak sokban hasonlítanak, ritkán kapcsolja össze ezeket a szakirodalom.

Részletesen vizsgálom továbbá a képességszemlélet felhasználási lehetőségeit. Tekintve, hogy a képességszemlélet meglehetősen rugalmas elemzési, értékelési keret, a felhasználása igen sokrétű és szerteágazó lehet. A szakirodalomban különböző országok, térségek emberi fejlődésének mérésére, fejlődő országok fejlesztési projektjeinek értékelésére, a szegénység okainak elemzésére, különböző technológiák emberre tett hatásának becslésére, testi, szellemi fogyatékkal élők helyzetének tisztázására, nemi egyenlőtlenségek értékelésére és gazdaságpolitikai döntések vizsgálatára és különböző társadalmi normák értékelésére egyaránt használják.

A fejezet második felében megmutatom, hogy a képességszemlélet *nem értéksemleges* elmélet, hanem hangsúlyosan elkötelezett bizonyos értékek mellett. Kiemelt szerepet tölt be az elméletben az egyéni szabadság, mely miatt a képességszemléletet a legtöbben a liberális politikaelméleti vonulatához sorolják. De ugyanígy elkötelezett a társadalmi egyenlőség és a demokrácia értékei iránt. Ezért a képességszemléletben különös fontossága van annak, hogy az egyén részt vehessen és aktívan alakíthassa az őt érintő döntéshozatali folyamatokat.

2.2. A helyi gazdaságfejlesztés elmélete

E fejezetben a helyi gazdaságfejlesztés elméleteit elemzem. A fejezet négy részre tagolódik.

Az elsőben bemutatom a helyi gazdaságfejlesztés jelenlegi szakirodalmát. Tisztázom a helyi gazdaságfejlesztés alapfogalmait, olyanokat mint helyi szint, lokális térség, versenyképesség. Felvázolom a helyi gazdaságfejlesztés versenyképesség alapú elméletét. E szerint: a helyi gazdaságfejlesztésnek a helyben élők életminőségének javítása a célja, a versenyképesség vagy globális versenyben való helytállás az eszköze, és a térség versenyelőnyeinek a megerősítése az alapja. Ezen kívül részletesen elemzem a versenyképesség különböző modelljeit: a gazdasági bázis modellt, az üzleti környezet modellt, az innovációs rendszer elméletet, valamint az importhelyettesítő elméletet.

A második részben a helyi gazdaságfejlesztés versenyképesség alapú felfogásának nehézségeire mutatok rá. A szakirodalomban ismert kritikák ismertetésével kezdem, melyek legfontosabb pontja: a versenyképességen alapuló modellek nem képesek biztosítani a jövedelemben mért anyagi életszínvonalat. Ezt követően saját ellenvetésemet adom elő. E szerint: a helyi gazdaságfejlesztés elméletében keverednek a deskriptív és preskriptív elemek. Megmutatom még, hogy a helyi gazdaságfejlesztés nehézségeinek a kiküszöböléséhez annak *normatív megalapozása* szükséges.

A harmadik részben a képességszemlélet alapján egy lehetséges normatív helyi gazdaságfejlesztési stratégiát exponálok, amelynek célja a helyben élők képességeinek a kiterjesztése. E stratégia a következő három szukcesszív lépésből áll. (1) Az értékes tevékenységek/létállapotok kiválasztása deliberatív részvétel során. (2) A rendelkezésre álló eszközök előzetes elemzése. (3) Az eszközök utólagos elemzése.

A negyedik részben összehasonlítom a versenyképesség alapú és a képességszemlélet alapú helyi gazdaságfejlesztési stratégiát az alábbi szempontok szerint. Mit tartanak a helyi gazdaságfejlesztés céljának? Mi áll az elemzésük fókuszában? Mi a jövedelem szerepe a helyi gazdaságfejlesztésben? Milyen szerepet játszanak a környezeti és társadalmi szempontok? És végül: milyen széles a helyi gazdaságfejlesztés információs bázisa? Az összehasonlítás eredményeit az 1. táblázat tartalmazza.

1. táblázat A konvencionális és a képességszemlélet alapú helyi gazdaságfejlesztés összehasonlítása

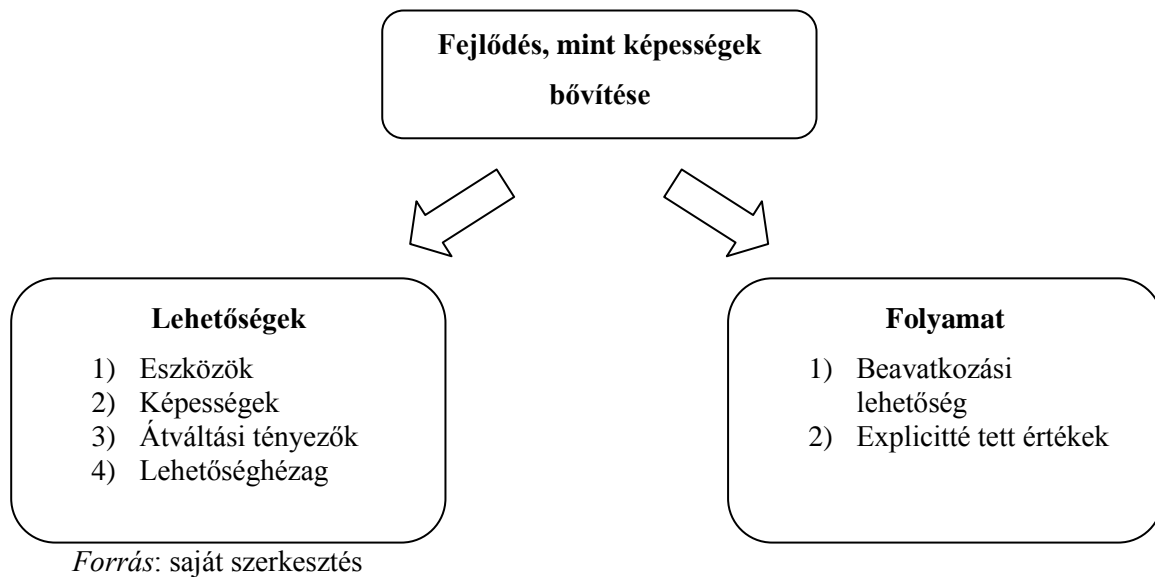
Szempont	Konvencionális helyi gazdaságfejlesztés	Képességszemlélet alapú helyi gazdaságfejlesztés
A fejlesztési beavatkozás célja	Életminőség (implicite reáljövedelem és foglalkoztatottság növelése)	Képességek kiterjesztése
Az elemzés fókuszja	Reáljövedelem, versenyelőnyöket biztosító tényezők (eszközök).	Mit tudnak ténylegesen kezdeni a helyi lakosok a rendelkezésükre álló eszközökkel? (eszközök + átváltási tényezők + képességek).
A jövedelem szerepe a fejlesztésben	Implicite a jövedelem a fejlesztés célja, amely közvetlenül növeli a helyben élők életminőségét.	A jövedelem csak egy eszköz a sok közül az értékes lehetőségek elérésére, felhasználása ki van téve különböző átváltási tényezőknek.
A fejlesztési beavatkozás információs bázisa	Objektív, hard információk.	Szubjektív, soft információk is, amelyek a helyi lakosok kezében szétszórtan vannak jelen.
Környezeti és társadalmi szempontok megjelenése	Környezeti és társadalmi szempontok kiegészítő szerepet játszanak a fejlesztés folyamatában.	Környezeti és társadalmi szempontok integrált részei a fejlesztés koncepciójának.

Forrás: saját szerkesztés

2.3. Képességszemlélet alapú elemzési keret

Ebben a részben az eddigi eredmények figyelembe vételével olyan elemzési keretet állítok fel, amely alkalmas lehet a helyi gazdaságfejlesztési projektek elemzésére. Az elemzési keret felállításában Sen munkái mellett elsősorban Frediani, Biggeri munkáira támaszkodom (Frediani 2007; Biggeri és Ferrannini 2014; Hartono 2012). Az elemzési keret az alábbi részekből áll (1. ábra):

1. ábra Képességszemlélet alapú elemzési keret

A képességszemlélet a fejlődési folyamatot az egyéni képességek bővítéseként, kiterjesztéseként érti. Vagyis annál jobb helyzetben van egy közösség, minél több tényleges lehetőség nyílik meg tagjai számára, amelyek közül választhatnak. Ez a szempont adja az elemzési keret alapját.

A fejlődési folyamatot két aspektusból lehet vizsgálni: a lehetőségek szerinti és a folyamat szerinti aspektusból (Robeyns 2005). Ha a lehetőség szerinti aspektusból vizsgáljuk, akkor arra vagyunk kíváncsiak, hogy milyen lehetőségeket tett elérhetővé, vagy éppen szüntetett meg az adott fejlesztési beavatkozás.

A lehetőség szerinti aspektust négy elemre bontom. Először azonosítom azokat az eszközöket, amelyek elősegítik a képességek kiterjesztését. Ilyenek lehetnek például az öntözőrendszerek, utak, bevásárlóközpontok stb. Másodszor számba veszem azokat a képességeket, amelyeket lehetővé tett kérdéses eszköz megléte. Például mezőgazdasági termelés, utazás, vásárlás lehetősége. Ennek azért van jelentősége, mert egy eszköz fejlesztésének folyamata nem feltétlenül csak a szándékolt hatást érheti el, hanem lehetnek más képességeket növelő hatásai is. Harmadszor az átváltási tényezőket vizsgálom, jelesül azokat, amelyek befolyásolják egy eszköz használatát. Ilyen lehet a megfelelő skillek hiánya vagy az olyan társadalmi normák, amelyek megakadályozzák, hogy az egyén használjon bizonyos eszközöket. Például egy öntözőrendszer működésével kapcsolatos ismeretek hiánya erőteljesen befolyásolja, hogy az egyén mit tud kezdeni az öntözőrendszerrel. Negyedszer, a lehetőségéghézag (*opportunity-gap*) fogalma segítségével a hiányzó képességekre utalok.

Például a fejlesztés során megszűnt lehetőségekre, vagy az olyanokra, amelyekből kimaradnak bizonyos társadalmi csoportok, vagy épp olyanokra, melyek elvárhatóak lennének egyes fejlesztéstől, de mégsem valósultak meg. A harmadik és a negyedik pontnak azért van különös jelentősége, mert ezek mutatják meg azokat a pontokat, ahol a döntéshozó konkrétan – *de facto* – beavatkozhat a fejlődés előmozdítása érdekében.

Ha a fejlesztési folyamatot a folyamat szerinti aspektusából vetjük vizsgálat alá, akkor arra vagyunk kíváncsiak, hogy milyen módon zajlik a fejlesztés folyamata. A képességszemlélet szerint ugyanis nem csak annak van jelentősége, hogy *mit* fejlesztünk, hanem annak is, hogy *ki* és *hogyan* fejleszt (Kuklys 2005).

A folyamat szerinti aspektusnak két eleme van. Egyrészt a beavatkozási lehetőségek vizsgálata, vagyis annak kérdése, hogy a fejlesztés érintettjeinek volt-e, és ha igen milyen lehetősége volt az érdemi részvételre a fejlesztés folyamatban. Másrészt annak explicitté tétele, hogy a fejlesztést meghatározó diskurzus (a fejlesztési dokumentumokban, ezzel kapcsolatos nyilvános vitákban stb.), milyen implicit értékek mentén zajlott. Ez utóbbinak azért van jelentősége, mert a képességszemlélet szerint az emberek által preferált értékek határozzák meg, hogy milyen tevékenységeket/létállapotokat tartanak fontosnak. Sen szerint ezeket az értékeket explicitté kell tenni és társadalmi folyamatokban megvitatni (Sen 1995).

Az imént felvázolt elemzési keret alapján először a képességszemlélet szakirodalmában található helyi fejlesztési esettanulmányokat dolgozom fel metaelemzés formájában. Összesen 19 esettanulmányt találtam alkalmasnak az elemzésre, melyek elsősorban a nemzetközi fejlesztési ügynökségek (ENSZ, Világbank) alacsony jövedelmű országokban végzett fejlesztéseit tartalmazzák.

Elemzésem megmutatta: a fejlesztések többsége egyfajta „projekt-logikával” jellemezhető. Ennek lényege az, hogy a fejlesztések elsősorban hard infrastruktúra létrehozására koncentrálnak és ettől remélik a jövedelemtermelés lehetőségének a megteremtését. A projekt-logika a fejlesztés kedvezményezettjeit leggyakrabban egyszerű befogadóként, „páciensként” kezeli, akinek nincs más dolga, mint használni a rendelkezésére bocsátott eszközöket.

A projekt-logikának számos nehézsége van. Nem veszi figyelembe egy fejlesztés nem szándékolt következményeit, alábecsüli egyes társadalmi helyzetek komplexitását, nem tudja megragadni a rejtett társadalmi viszonyokat, éppen ezért gyakran csak tovább erősíti a közösségben meglévő egyensúlyhiányt, és homogenizálja a fejlesztésben részt vevő csoportokat, ahelyett hogy aktív cselekvőként tekintene rájuk. Disszertációm későbbi részeiben megmutatom: a projekt-logika nem csak az alacsony jövedelmű, nemzetközi

fejlesztő ügynökségek által kezdeményezett fejlesztésekre jellemző, hanem gyakran a magasabb jövedelmű magán-, vagy közforrásból finanszírozott projektekre is.

A fejezet utolsó részében módosítom ezt az elemzési keretet, hogy alkalmas legyen saját empirikus kutatásaim elvégzésére. A legfontosabb kiigazítás a folyamat szerinti aspektust érinti. E szerint: a beavatkozási lehetőségeket az úgynevezett „hatalomkocka” (*power-cube*) segítségével ragadom meg (Gaventa 2006). Erre azért van szükség, mert a hatalomkocka egyes dimenzióinak figyelembevételével részletesebb elemzést lehet adni arról, hogy milyen beavatkozási lehetőségük van az egyéneknek a fejlesztés egyes folyamataiba.

Az elemzési keret folyamat szerinti aspektusából történő vizsgálódásaim eredményeit a hatalomkocka egyik dimenziója, a cselekvés lehetőségének terei alapján mutatom be. A „cselekvési lehetőségek terei” kifejezés azokra a lehetőségekre, csatornákra vonatkozik, ahol az állampolgárok a cselekvéseikkel befolyásolni tudják a saját életüket érintő döntéseket. Például az úgynevezett részvételi költségvetés koncepciója szerint az állampolgárok beleszólhatnak az őket érintő kérdésekbe (Pataki 2004).

A hatalomkocka koncepciója a hatalom tereinek három különböző fajtáját különbözteti meg: *zárt terek* (*closed spaces*), *meghívott terek* (*invited spaces*) és *szerzett terek* (*claimed spaces*) (Cornwall 2002). Zárt téren olyan döntéshozói tereket értünk, amelyekben valamilyen zárt csoport, zárt ajtók mögött hoz döntéseket, anélkül hogy bármilyen más cselekvőt bevonna a folyamatba. Ilyen például egy város közgyűlése. (A civil társadalom egy része éppen azon dolgozik, hogy megbontsa ezeket a zárt tereket és nagy nyilvánosságot és átláthatóságot biztosítson.) Meghívott téren azt értjük, hogy a döntéshozás egyes folyamataiban a döntéshozó szerv meghív bizonyos érintett szereplőket (például felhasználókat). A meghívott térnek általában vannak intézményesített formái, ilyen például a lakossági fórum. Szerzett téren pedig azokat a hatalmi formákat értjük, amelyeket a lényegesen kisebb befolyással bíró társadalmi csoportok szereznek önmaguknak. Ennek legtipikusabb megjelenése az, amikor hasonló gondolkodású emberek összefognak egy közös cél érdekében. Ezek a terek nagyon változatosak lehetnek: kezdve a különböző társadalmi mozgalmak és egyesületek alapításától egészen a természetes helyekig (ami lehet egy kocsmá is akár), ahová az emberek eljárnak megvitatni az őket érintő társadalmi döntéseket.

2.4. Esettanulmányok elemzése

E fejezetben saját empirikus kutatásaim eredményeiről számolok be. A fentebb felvázolt elemzési keret alapján három helyi gazdaságfejlesztési projektet vizsgáltam. A szegedi Mars téri piac felújítását, amely önkormányzati és uniós forrásból valósult meg. A szegedi

Napfényfürdő fürdőkomplexum építését, amely részben önkormányzati, részben magánfinanszírozású projekt. Végezetül a szegedi Árkád bevásárlóközpont építését, amely teljes egészében magánfinanszírozású vállalkozás.

Empirikus kutatásom módszertanát a kvalitatív induktív és abduktív módszertan keveréke alkotja (Blaikie 2000; King et al. 1994). Azért választottam ezt a kutatómódszertant, mert a kutatásom elsősorban *megértő, feltáró* jellegű, amely az egyéni szereplők véleményében, interpretációiban felfedezhető társadalmi valóságkép megismerésére irányul. Kutatásom ennél fogva nem különböző hipotézisek teszteléséből, hanem az érintettek elbeszéléseinek megértéséből és az azokból levont következtetésekből áll. Az esettanulmányokat helyi dokumentumok (közgyűlési jegyzőkönyvek, bírósági végzések, vállalati dokumentumok stb.), helyi és országos sajtóanyagok, valamint félig strukturált mélyinterjúk elemzésével készítettem el. Összesen 31 interjút készítettem civilekkel, felhasználókkal, szakértőkkel és helyi politikusokkal.

Az elemzési keret lehetőség szerinti aspektusából történő vizsgálataim eredményei az alábbi táblázatban olvashatók (2. táblázat):

2. táblázat Elemzett esettanulmányok lehetőség szerinti aspektusa

	Árkád építése	Napfényfürdő építése	Mars tér felújítása
Képességek	Modern, kényelmes üzletközpontban való vásárlás lehetősége. Belvároshoz közeli parkolás. Közösségi tér.	Élményfürdés, úszás.	Vásárlás, kereskedelem lehetősége. Közösségi tér.
Lehetőséghezág	Kiskereskedelem folytatása a Belvárosban. Átlagos jövedelmű szegediek, nyugdíjasok kimaradnak a használatából, Ipari műemléki értékek megőrzése. Tiszta levegő. Részvétel a tervezés folyamatában.	Koncepció a tervezésben, nincs Tisza-parti koncepció. Partfürdő használata. Nincs uszoda. Egységes városkép, Tisza hagyományainak ismerete. Egyeztetés hiánya.	Kiszorult társadalmi csoportok: nyugdíjasok, alacsonyabb jövedelműek. Piaci hangulat. Részvétel hiánya. Nem megfelelő felépítés, funkciójának nem felel meg.
Átváltási tényezők	Jövedelem. Szabályozás, koncepció hiánya.	Jövedelem. Közvagyon elherdálása.	Közvagyon elherdálása. Kicsi terület. Őstermelőkkel kapcsolatos szabályozások. Buszpályaudvar, Árkád Jövedelem. Jogszabályok ismerete. Tervezés átláthatatlansága.

Forrás: saját szerkesztés

Az elemzési keret folyamat szerinti aspektusának eredményeit a 3. táblázat foglalja össze:

3. táblázat Elemzett esettanulmányok folyamat szerinti aspektusa

	Árkád	Napfényfürdő	Mars tér
Értékek	Gazdasági hatékonyság versus műemléki értékek, önhibáján kívül kerül-e valaki rossz gazdasági helyzetbe?	Műemléki érték, közvagyonnal kapcsolatos értékek	Piac funkciójával kapcsolatos értékek (bevásárlóközpont vagy hagyományos piac), „östermelő” intézményének megítélése
Zárt	Közgyűlés döntései, beruházó döntései, beruházó PR akciói.	Közgyűlés döntései, beruházó döntései, beruházó PR akciói	Közgyűlés döntései, a működtető Kft. igazgatója, NFÜ, DARFÜ, ÁNTSZ
Hívott	Tervezők, kivitelezők, beruházó kapcsolattartása a Városvédő Egyesülettel, helyi sajtó	Ingatlanszakértők, építészek, vízügyi szakértők.	Fejlesztési Iroda munkatársai, tervezők, kereskedőkkel folytatott egyeztetések
Szerzett	Civil összefogás a Kenderfonóért, belvárosi kereskedők petíciója	Védegylet aláírásgyűjtése, civil feljelentés, Ligetfürdő Civil Munkacsoport sajtótájékoztatói, Szegedi Civil Fórum tevékenysége	Mars téri pavilonokkal kapcsolatos polgári perek, Védegylet aláírásgyűjtése

Forrás: saját szerkesztés

3. Főbb eredmények, tézisek

Kutatásaim eredményeit öt fő tézisben foglalom össze. Az öt téziszől az első elméleti, a további négy empirikus tézis.

1. *tézis:* A helyi gazdaságfejlesztés konvencionális modelljei szűkebb információs bázisra támaszkodnak, mint a helyi gazdaságfejlesztés normatív modellje.

Információs bázison azokat az információkat értem, amelyekre a döntéshozók támaszkodnak a helyi erőforrásokról szóló döntésük során. Kutatásaim azt mutatják: a helyi gazdaságfejlesztés konvencionális és versenyképesség alapú modelljeinek az információs bázisa szűk. Ez azt jelenti, hogy a döntéshozatal számos olyan információt figyelmen kívül hagy, amelyek relevánsak lennének egy fejlesztés jól-létre gyakorolt hatásának vizsgálatában.

Ennek egyik okát a következőben látom: a versenyképesség alapú modellek egyértelmű pozitív kapcsolatot feltételeznek a reáljövedelem növekedése és a térség jól-létének növekedése között. Ezzel viszont kizárnak egy sor olyan információt, amelyek arra vonatkoznak, hogy az egyén a reáljövedelmét jól-létre tudja-e váltani. Ezek az (ignorált) információk szólhatnak különböző társadalmi intézményekről, környezeti tényezőkről, társadalmi normákról, viszonyítási különbségekről és egyenlőtlenségekről.

A másik oka annak, hogy szűk a versenyképesség alapú helyi gazdaságfejlesztési modellek információs bázisa, a jól-lét fogalmával kapcsolatos. Ha nem haszonelvű alapon határozzuk meg egy térség jól-létét, hanem például az alapvető javak elmélete, vagy a képességszemlélet alapján, akkor azonnal világossá válik: a haszonelvű megközelítés olyan releváns információkat hagy figyelmen kívül, mint az emberek értékeivel kapcsolatos információk, értékválasztási dilemmák, alapvető emberi jogok, működő demokrácia és társadalmi részvétel fontossága stb. Azt állítom tehát: a bevett és megkérdőjelezetlen haszonelvű szemlélet az oka annak, hogy leszűkül azon információk köre, melyeket egy fejlesztési projekt előkészítése során figyelembe kellene venni.

A tézisem melletti harmadik érvem a metaelemzésem eredményeiből következik. Az esettanulmányok többségére jellemző a már említett „projekt-logika” szemlélete. Ezek a fejlesztési projektek elsősorban jövedelemtermelésre, a lakosság eszközökkel való ellátására koncentrálnak, és nem vizsgálják, hogy milyen társadalmi közegben, milyen módon tudják az emberek ezeket az eszközöket használni és értékes tevékenységeket/létállapotokat végezni/elérni.

Ha a helyi gazdaságfejlesztés stratégiájának megalapozását normatív keretbe foglaljuk – ahogy azt tettem a képességszemlélet alapján a disszertációmban –, annak több előnye is van. Egyrészt nyilvánvalóvá válnak az értékválasztási dilemmák. A konvencionális helyi gazdaságfejlesztés, amely a reáljövedelemre és a foglalkoztatottság növelésére helyezi a hangsúlyt, értéksemlegesnek tünteti fel magát, holott nem az. Megvan a maga értékrendszere, csak épp nem válik explicitté, megkérdőjelezetlen marad. Ha azonban az értékek megválasztásával, explicitté tételével kezdődik a helyi gazdaságfejlesztési stratégia megalapozása, akkor elkerülhető, hogy a közösség olyan célokat kövessen, amelyek eredményét esetleg nem is tartja fontosnak. Például egy jövedelemtermelésre fókuszáló keretben a sportuszoda felújításával szemben támogatandónak tűnik a modern fürdőkomplexum építése, mert a turizmus révén jövedelmet vonz a térségbe. De olyan keretben, amely az értékek meghatározásával indít, könnyen kiderülhet, hogy a helyi közösség számára fontosabb a sportuszoda és a szabadstrand felújítása, mint a jövedelmet bevonzó fürdőkomplexum, melynek használatából a magas árak miatt egyébként is kimaradnak egyes szereplők.

A normatív jól-léti koncepció másik előnye: az előzetesen meghatározott jól-lét fogalmából levezethető, hogy milyen információs bázisra van szüksége a helyi döntéshozatalnak. A képességszemlélet alapján megfogalmazott helyi gazdaságfejlesztésnek például szüksége van az érintett laikusok ismereteire is mind a közösség tagjainak értékekről vallott nézetéről, mind azokról a befolyásoló tényezőkről, amelyek gátolhatják egyes eszközök használatát.

A képességszemléletre alapozott normatív jól-léti koncepció harmadik előnye az, hogy az elemzésbe beilleszthetővé válnak olyan környezeti, társadalmi szempontok, amelyek a konvencionális modellekben csak kiegészítő szerepet játszanak.

Az ezzel kapcsolatos érveimet a disszertációm második, harmadik és negyedik fejezetében adom elő.

2. *tézis*: Az jellemző a vizsgált gazdaságfejlesztési projektekre, hogy elérhetővé tesznek, de egyúttal meg is szüntetnek lehetőségeket a helyben élők számára.

Az általam vizsgált mindhárom gazdaságfejlesztési projektre igaz a fentebbi tézis. Az Árkád esetében lehetővé vált ugyan a modern bevásárlóközpontban való vásárlás, de a Kenderfonó elbontásával megszűnt az ipari műemlék megőrzésének képessége. A Napfényfürdő esetében

noha elérhetővé vált az élményfürdőzés képessége, megszűnt a lehetősége a Partfürdő használatának, mivel annak kútjait apportálták a Napfényfürdő projektcégebe. A Mars téri piac felújítása lehetővé tette a modern, higiénikus körülmények közti vásárlást, de megszüntette az „igazi piaci hangulatot”, amelyet kürtös kalácsot, tárcsán sütött húst, a földről tojáást, virágot és petrezselymet egyaránt áruló nyugdíjas nénik és bácsik, valamint a kereskedő és a vevő közötti bizalmas kapcsolat jellemezett.

Mindhárom esetben olyan lehetőség szűnt meg, amely a közösség minden egyes tagjára vonatkozik. Vagyis, függetlenül attól, hogy valaki értékesnek tartja-e vagy sem ezeket a képességeket. Nyilvánvaló, hogy ezek nem szándékolt hatásai az egyes fejlesztési folyamatoknak (elég valószínűtlen, hogy például az Árkád beruházójának kifejezett céljai között szerepelt volna az ipari műemlék lerombolása), hanem mintegy melléktermékként keletkeztek a folyamat során.

Ugyancsak mindhárom projektet jellemzi, hogy az elveszett lehetőségek felismerése a projekt befejezésekor történt, és ezek esetleges pótlása egyáltalán nem merült fel a helyi döntéshozatal diskurzusában.

3. *tézis:* A vizsgált gazdaságfejlesztési projektekre az jellemző, hogy egy fejlesztés által elérhetővé tett eszközök (Árkád, Napfényfürdő, Mars téri piac) használatát, a fejlesztési folyamatban való részvételt tipikusan az egyének jövedelmi szintje, az egységes városi koncepció hiánya és az átláthatatlan közigazgatási folyamatok befolyásolják.

Az interjúk és a helyi dokumentumok vizsgálata során az derült ki, hogy mindegyik fejlesztési folyamatban szerepet játszott a jövedelem és az egységes városi koncepció hiánya, illetve az átláthatatlan közigazgatási folyamatok, mint átváltási tényezők. Az Árkád esetében a kevésbé tehető vásárlók és kereskedők kiszorultak az Árkád használatából, mert nincs elég jövedelmük az Árkád árainak és bérleti díjainak megfizetésére. A Napfényfürdő esetében hasonló a helyzet: az árak túl magasak egy átlagos szegedi családnak. A Mars téren a felújítás után megemelkedtek a bérleti díjak, melyeket már nem minden kereskedő tudott kigazdálkodni.

A három beruházás elemzése során az is kiderült: mind az adott eszköz diszfunkcionalitása, mind az, hogy a beruházások nem illenek az egységes városképbe, a koncepciótlan várostervezés eredménye. Fontos szerepet játszó átváltási tényezőként jelent

meg a közigazgatási folyamatok átláthatatlansága. Többek között a Mars térrel kapcsolatos tervezetek sokfélesége, bonyolult jogi helyzetek, műemlékvédelmi hivatal eljárásai stb. akadályozták mindhárom esetben a fejlesztési folyamatok átláthatóságát.

Az egyének jövedelmi szintje és a közigazgatási folyamatok átláthatatlansága miatt egyes társadalmi csoportok kimaradnak az eszköz (Árkád, Napfényfürdő, Mars téri piac) használatából. Vagyis nem mindenki fér hozzá egyenlően ezekhez az eszközök által biztosított képességekhez, nem tudott érdemben részt venni a fejlesztési folyamatban. Például, aki nem tudja megfizetni, nem fogja használni a Napfényfürdőt, és aki nem rendelkezik a megfelelő jogi ismeretekkel, nem fogja érteni a fejlesztési folyamatokat. Ezért úgy gondolom elmondható: ezek a tényezők, ha nem is kőbe vésettek, de erősítik a már meglévő társadalmi egyensúly hiányát.

4. tézis: A vizsgált gazdaságfejlesztési projektekre az jellemző, hogy a helyi gazdaságfejlesztési döntések zárt és rejtett terekben zajlanak.

Az interjúk és a helyi dokumentumok folyamat szerinti vizsgálata alapján elmondható: a főbb gazdaságfejlesztési döntések zárt és rejtett terekben zajlanak. Ez azt jelenti, hogy a fontosabb erőforrás-allokáló döntéseket egy szűk, zárt csoport végzi. Ilyen zárt csoportok szereplői tipikusan a beruházó, fejlesztő cég vezetői, és a helyi politikai döntéshozatal. Az is elmondható – elsősorban a közgyűlési jegyzőkönyvek alapján –, hogy a fontosabb kérdések eldöntése inkább rejtett terekben zajlik és nem látható terekben. Vagyis nem a döntéshozatal látható csatornáin (közgyűlés, bizottsági döntés) formálódnak és dőlnek el a legfontosabb kérdések. A döntést azok a szereplők befolyásolják leginkább, akik meghatározzák azokat az opciókat, amelyek közül azután a formális döntéshozatal választ. Így a döntéshozatal valós választásai lehetőségeit azokra az opciókra korlátozzák, amelyeket ők tárnak eléjük. Például a Fejlesztési Iroda munkatársai meghatározták a Mars térrel kapcsolatos döntések keretét, vagy az Árkád beruházójával tárgyaló önkormányzati munkatársak meghatározták a beruházóval kötött településrendezési szerződést. A közgyűlési jegyzőkönyvekből is az jól látszik, hogy magán a közgyűlésen kevés az érdemi vita.

A lakosság fejlesztési folyamatokba való bevonása teljesen egyoldalú: szinte kizárólag információ-átadásból áll, ami történhet akár lakossági fórumokon, akár különböző PR tevékenységeken keresztül. A hívott terekben elsősorban szakértők, közvetlen érintettek

szerepelnek (építészek, vízügyi szakemberek, ingatlanszakértők, kereskedők) és csak a legkritikább esetben vannak jelen civilek, laikusok.

5. *tézis*: A vizsgált gazdaságfejlesztési projektek esetében a fejlesztéshez kapcsolódó civil tevékenységek szerzett és rejtett térben zajlanak, jellemző rájuk az megkésett reagálás.

Mindhárom gazdaságfejlesztési projekt esetén volt civil kezdeményezés. Az Árkád esetében a Védegylet, a Szegedi Hagyományörző és Városképvédő Egyesület, a belvárosi kereskedők, a Napfényfürdő esetében a Ligetfürdő Civil Munkacsoport, a Szegedi Civil Fórum a Védegylet, a Mars tér esetében pedig a Mars téri kereskedők egy csoportja és a Védegylet tettek lépéseket. A legfontosabb tevékenységek a következők voltak: aláírásgyűjtés, petíció, tüntetés, feljelentések, véleményírás, nyílt levelek. E civil csoportok elérték ugyan, hogy részt vehessenek a helyi döntéshozatallal kapcsolatos diskurzusban, de legtöbbször nem voltak a meghívott szereplők között.

Mindhárom projekt esetében jellemző a civil részvételre a megkésetttség: a civilek ugyan felhívták a figyelmet bizonyos lehetőséghezragokra, de már későn, amikor már nem volt mit tenni ezek ellen. Például akkor emelték fel a szavukat a Városvédők, amikor már bontani kezdték a Kenderfonó épületét, vagy egyes civil szereplők akkor tüntettek a közvagyon megóvásáért, amikor már régen aláírták az együttműködési szerződést. Kutatásom során nem volt lehetőségem arra, hogy megvizsgáljam, milyen tényezők (például hiányos információszolgáltatás, gyenge érdekérvényesítő képesség, hiányzó civil attitűd, sajátos társadalmi normák stb.) okozták ezt a jelenséget, mindenesetre ez a kép rajzolódik ki az esettanulmányok elemzése során.

4. Tézisfüzet hivatkozásai

Bajmócy Z. (2011): *Bevezetés a helyi gazdaságfejlesztésbe*. Szeged: JATEPress.

Biggeri M., és Ferrannini A. (2014): Opportunity Gap Analysis: Procedures and Methodes for Applying the Capability Approach in Development Initiatives. *Journal of Human Development and Capabilities* 15 (1):60-78.

Blaikie N. (2000): *Designing Social Research*. Cambridge: Wiley.

Cornwall A. 2002. Making Spaces, Changing Places: Situating Participation in Development. In *IDS Working Paper*. Brighton: IDS.

- Frediani A. A. (2007): Amartya Sen, the World Bank, and the Redress of Urban Poverty: A Brazilian Case Study. *Journal of Human Development* 8 (1):133-152.
- Gaventa J. (2006): Finding the spaces for change: a power analysis. *IDS Bulletin* 37 (6):23-33.
- Hartono M. D. (2012): The Synergy of a Capability Approach and a Human Rights-based Approach to the Post-disaster Reconstruction: case of Mt. Merapi's Eruption in Indonesia. Paper read at 9th Annual Conference of HDCA, at Jakarta, Indonesia.
- King G., Keohane R. O., és Verba S. (1994): *Designing Social Inquiry, Scientific inference in qualitative research*. Princeton: Princeton University Press.
- Kuklys W., ed. (2005): *Amartya Sen's Capability Approach: Theoretical Insights and Empirical Applications*. Berlin: Springer Verlag.
- Pataki Gy. (2004): Bölcs "laikusok". *Civil Szemle* 4 (3-4):144-156.
- Robeyns I. (2005): The Capability Approach: a theoretical survey. *Journal of Human Development and Capabilities* 6 (1):93-117.
- Sen A. K. (1995): *Inequality Reexamined*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sen A. K. (1999): *Development as Freedom*. Oxford: Oxford University Press.
- Swinburn G., Goga S. E., és Murphy F. (2006): *Local Economic Development: A Primer. Developing and Implementing Local Economic Development Strategies and Action Plans*. Washington: The World Bank.

5. A szerző témakörben megjelent publikációi

Folyóiratcikk:

- Bajmócy Z. és Gébert J. (2014): Arguments for deliberative participation in local economic development. *Acta Oeconomica*, 64:(3) 313-334.
- Bajmócy Z. és Gébert J. (2014): The outlines of innovation policy in the capability approach. *Technology in Society*, 38: 93-102.
- Bajmócy Z., Málovics Gy. és Gébert J. (2013): On the Informational Basis of Regional Innovation Policy: From Growth to Capabilities. *European Planning Studies*, 22:(7) 1325-1341.
- Gébert J., Málovics Gy., és Fáskerti Zs. (2012): The Limits of Well-Being Measurement at Sub-regional Level. *Regional Statistics*, 52 (2): 45-57.
- Gébert J. (2012): Pros and Cons for Resources and Capabilities. *Ставропольский альманах Российского общества интеллектуальной истории / Sztavropolszkij almanah Rosszijszkiego obcszesztva intelektualnoj isztorii*, 13: 232-246.

Könyvfejezet:

- Gébert J. (2012): A jólét mérésének elméleti alapjai és problémái. In: Bajmócy Z., Lengyel I., és Málovics Gy. (szerk.): *Regionális innovációs képesség, versenyképesség és fenntarthatóság*. JATEPress, Szeged, 303-317.
- Málovics Gy., Gébert J., Pásztor G., és Imreh-Tóth M. (2010): A jólét és a környezeti fenntarthatóság mérési lehetőségei. In: Bajmócy Z. (szerk.): *A Dél-Alföldi régió innovációs képessége. Elméleti megközelítések és empirikus elemzések*. SZTE Gazdaságtudományi Kar, Szeged, 251-332.
- Málovics Gy., Bajmócy Z., Fáskerti Zs. és Gébert J. (2010): Kistérségek jóléti helyzete és innovációs képességgel való kapcsolata a Dél-Alföldi régióban. In: Bajmócy Z. (szerk.): *A Dél-Alföldi régió innovációs képessége. Elméleti megközelítések és empirikus elemzések*. SZTE Gazdaságtudományi Kar, Szeged, 419-490.
- Ván H., Gébert J., és Málovics Gy. (2010): Critical evaluation of sustainability indices. In: Kovács P., Szép K., és Katona T. (ed.): *Challenges for Analysis of the Economy, the Business and Social Progress*. Unidocument Kft, Szeged, 1249-1271.

Konferencia-előadás:

- Gébert J. (2014): *The Evaluation of Local Economic Development Projects in High-income Countries from a Capability Perspective Analytical Framework and Application in Hungary*. Unemployment and Austerity in Mediterranean Countries, 26th Annual EAEPE Conference Nicosia, Ciprus, 2014. november 7-9.
- Gébert J. – Bajmócy Z. (2014): *The Evaluation of Local Economic Development Projects in High-income Countries Analytical Framework and Application in Hungary*. Human Development in Times of Crisis, Renegotiating social justice, HDCA Annual Conference, Görögország, Athén, 2014. szeptember 2-5.
- Gébert J. (2014): *Helyi fejlesztési projektek elemzése a képességszemlélet segítségével*. II. Regionális tudományi tapasztalatcsere a Dél-Alföldön, Kecskemét, 2014. június 12.
- Gébert J. (2014): *Fejlődő országok helyi fejlesztésének tanulságai a képességszemlélet szemszögéből*. II. Pécsi MKE Doktorandusz Műhely, Pécs, 2014. május 30-31.
- Gébert J., és Bajmócy Z. (2013): *Képességszemlélet a helyi fejlesztésben*. XI. MRTT Vándorgyűlés. Kaposvár, 2013. november 21-22.
- Gébert J., és Bajmócy Z. (2013): *The Informational Base of Local Economic Development According to the Capability Approach*. 25th Annual EAEPE Conference, Beyond (De)industrialization: The Future of Industries. Párizs, 2013. november 7-9.
- Gébert J. (2013): *Helyi gazdaságfejlesztés a képességszemlélet alapján*. Fiatal Regionalisták VIII. konferenciája, Győr, 2013. június 19-22.
- Gébert J. (2013): *Képességszemlélet alapú helyi gazdaságfejlesztés*. Generációk diskurzusa, Szeged, 2013. május 24.
- Gébert J. (2013): *Regional growth, indices of sustainability and social progress*. Regional growth, development and competitiveness. 1st Central European PhD Workshop on Regional Economics and Economic Geography, Szeged, 2013. április 25-26.

- Bajmócy Z., és Gébert J. (2012): *Az innovációs rendszerek "határai": az innovációpolitika körvonalai a képesség szemléletben.* Innovációs rendszerek – elmélet, politikák és mikroszereplők, Szeged, 2012. november 29-30.
- Bajmócy Z., és Gébert J. (2012): *A képesség-szemlélet alkalmazásának lehetősége a regionális innovációpolitikában.* Generációk diskurzusa a regionális tudományról, MRTT, Győr, 2012. november 22-23.
- Bajmócy Z., és Gébert J. (2012): *How is innovation policy informed? Utilitarianism vs. capability approach.* The 24th Annual EAEPE Conference 2012 - Economic Policy in Times of Crisis, Krakkó, 2012. október 18-21.
- Bajmócy Z., és Gébert J. (2012): *Az új technológiák jól-léti hatásainak értékelése. Mit tanulhat egymástól a képességszemlélet és a technológiai változás politikai gazdaságtana?* LIV. Georgikon Napok, Keszthely, 2012. október 11-12.
- Gébert J. (2012): *Instrumentális képességek és a jóllét.* LIV. Georgikon Napok, Keszthely, 2012. október 11-12.
- Gébert J. (2012): *Well-being and Political Freedom in Europe.* Wirtschaft und Wohlstand in Mitteleuropa im Vergleich, Andrassy Egyetem, Budapest, 2012. április 20
- Málovics Gy., Bajmócy Z., és Gébert J. (2010): *Local Innovation Performance and Well-being.* Poster presentation, International Society for Ecological Economics (ISEE), 11th Biennial Conference: Advancing Sustainability in a time of crisis, Oldenburg and Bremen, 2010. augusztus 22-25.
- Gébert J. (2010): *A jólét mérésének elméleti alapjai és problémái.* Regionális innovációs képesség, versenyképesség és fenntarthatóság, Szeged, 2010. október 19-20.
- Fáskerti Zs., és Gébert J. (2010): *Fenntarthatóság, mint jelenbeli jólét elemzése kistérségi szinten.* „Féldőben” konferencia, Pécs, 2010. október 8-9.
- Gébert J., és Fáskerti Zs. (2010): *Welfare measurement options for sub-regions in Hungary.* 6th International Conference for Young Researchers, Budapest, 2010. október 4-6.
- Bajmócy Z., Málovics Gy., és Gébert J. (2010): *Innovation Performance of Regions: What is to be Measured?* 50th Congress of European Regional Science Association, Sweden, Jönköping, 2010. augusztus 19-23.